

Ivo Vojnović, dipl.ing.arh.
URED OVLAŠTENOG ARHITEKTA
Split, Mihaljevića 1
tel. 021/314-977 GSM 091/21 11 603 fax 021/314-979
e-mail: ivo.vojnovic@st.htnet.hr

KONZERVATORSKI ELABORAT

ZA REKONSTRUKCIJU UTVRDE FORTECA U KORČULI

INVESTITOR : *Grad Korčula, Gradsko poglavarstvo*

AUTOR ELABORATA:
Ivo Vojnović, dipl.ing.arh.

Split, studeni 2006. TD 125/06

KORČULA
Utvrda Forteca

TEKSTUALNO OBRAZLOŽENJE

Povijesni pregled

Tvrđava Sv. Vlaha ili jednostavnije i uobičajeno, Forteca, sagrađena je na dominantnoj uzvisini jugozapadno od povijesne jezgre grada Korčule. Od 13. stoljeća na mjestu kasnije utvrde stajala je crkva Gospe od Vrtova, a zbog kulta Sv. Vlaha koji se u njoj obnašao najčešće je nazivana imenom ovog sveca. Tijekom vremena je Sv. Vlaho postalo ime lokaliteta, a kasnije i fortifikacije sagrađene na mjestu crkve. Prema M. Gjivoju, ostaci temeljnih zidova crkve vidljivi su pred ulazom u tvrđavu. Oltar iz crkve prenešen je u crkvu Sv. Justine u Korčuli.

Zračni snimak Korčule i okolice, tvrđava Sv. Vlaho označena strjelicom.

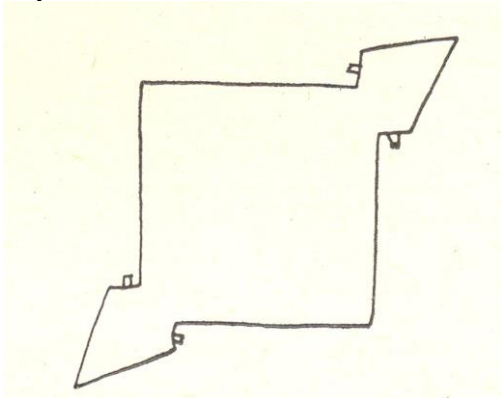
Potreba za gradnjom fortifikacije na brijegu Sv. Vlaha istaknuta je u *Itinerariu* G. B. Giustiniana iz 1553. godine. Zasigurno najznačajniji putopis dalmatinskog 16. stoljeća, zapaža obrambenu vrijednost takve građevine, a spominje i tada postojeću crkvu: *...e faccendogli un cavagliezzo sopra il monte s. Biasio, ove e la chiesa lontana dalla citta circa*

passa trecento, il qual cavagliezzo guardera la citta, porto, et si fabbricheria con pochi dannari...

Tvrđavu bastionskog tipa sagradila je na početku 17. stoljeća potreba hitnog utvrđivanja grada pred španjolskom flotom. Žurno zidanje bastiona započelo je 22. listopada 1617. godine o čemu svjedoči kronika vlastelina Jakova Španića *Successi appartenenti alle cose di Corzola dall'anno 1617 sin al 1623 registrata da Giacomo di Vincenzo Spanich nobile corzolano*.

Španić o dramatičnim događajima kada se tvrđava danonoćno zidala u strahu od pojave Španjolaca donosi slijedeće vijesti:

20 detto gionsero dell'Armata due Galie cioè del Clarissimo Gussoni e Falco Canal portando ordini da Signoria Sua Eccellentissima che si dovesse fabricar sopra il monte di S. Biagio la fortezza. Comise pertanto l'Illustrissimo Signor Conte che si facesse capitar gente dall'Isola per le cose bisognevoli 21 detto Ottobre Fu fatto il disegno della fortezza nella forma seguente

Adi 22 ottobre 1616. si diede principio alla fabbrica con la gente delle Galere e degli abitanti di Lombarda, Zernova e Pupnata sia che arrivasser gli altri dall'altre ville. 23 detto Si scoprirono da ogni lato i siti per piantar le fondamenta. Ma avanti che si piantassero le prime pietre venne il monsignor Eccellentissimo, e Reverendissimo vescovo Diedo con il capitolo e clero e benedissero esso luogo con le selenita consueti. Lavoravasi con somma fretta e tracavansi impiegare tra maestranze e manovali circa cinquecento persone. Rilevavasi da più avisi che i Spagnoli meditavano di piantar una fortezza nelle riviere della Dalmazia. Quivi perciò acceleravasi il lavoro per prevenirli in casso che questo fosse il luogo da essi destinato. Continuandosi in progresso de giorni la fabbrica vennero lettere di Signoria Sua Eccellentissima li 27 detto spiegando che si dovea far questo forte ma senza danno e spesa alcuna del publico erario, il che pose estremo rumore nel paese. Tuttavia fu determinato che sia tassata tutta l'isola, e la città per pagare i merzenari. 28 detto Si lavorava con fretta grande a cagione delle novità che arivavano dell'armata spagnola, e fu incominciato a spianar il monte ch'era ali incontro dell detto forte cioè dalla parte de Zernova presso la strada.

9. Novembre. Si fini di portar più delle pietre e fu terrapienato con pietre in dieci piedi di altezza.

13. detto. Gionsero le due galie da Lesina e subito partirono verso l'armata. Pur si seguitava la fabbrica con la gente dell'isola. Sene parti anco l'ingegnere con dette galie giacche la fortezza era già in buonissimo esser.

14 detto. La fabbrica continuava con gran prestezza per finire quanto prima

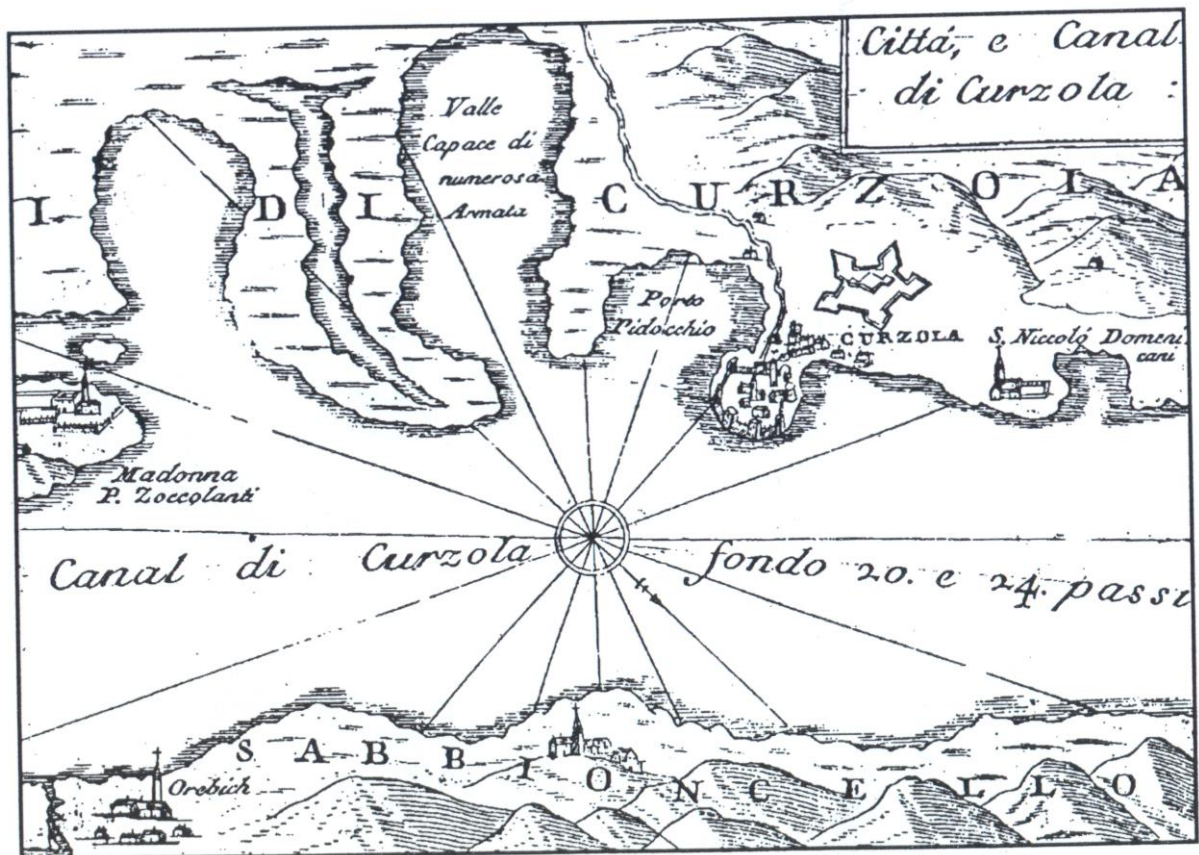
15 detto si lavorava sopra il forte tuttavia e si stava già per finirla.

16. detto furon finiti di empir li cassoni di terra per li parapetti; e solo mancava di far li scalini per la moschettaria intorno il forte acciò nel bisogno si possa veder meglio sotto il castello ne mancava altro che far fuori il rastelio.

19. detto. Fu inalzato lo stendardo dell'Illustrissimo signor Bernardin Contarini conte al presente di Corzola nella fortezza nuova di S. Bigio presidiata di publiche milizie e fu salutata con tre pezzi di artiglieria e tutta moschettaria ...

Tvrđava je dakle trebala biti kvadratnog oblika s dva sponirana bastiona na sjeveroistočnom i jugozapadnom uglu. Ovdje je vrijedno napomenuti da mletački vojni inženjer Agostino Alberti 1623. godine predviđa podizanje utvrde oko crkve Gospe od Spilica u Visu gdje se slični bastioni predviđaju na svim uglovima pravokutnog tlocrta. Iako su recentna istraživanja dijelom otkrila Agostinijevo djelovanje u Dalmaciji početkom 17. stoljeća, njegova biografija kao i popis radova daleko su od potpunog. Stoga je moguće pretpostaviti da je i pri gradnji korčulanske utvrde imao svoju ulogu, odnosno da je inženjer kojeg Španić spominje 13. studenog moguće Alberti.

Čuveni atlas istočnojadranskog i Jonskog područja *Mari, golfi, isole, spiagge, porti, citta, fortezze, ed altri luoghi dell'Istria, Quarner, Dalmazia, Albania, Epiro, Livadia, delineati, e descritti dal p. generale Coronelli*, autora V. M. Coronellija, objavljen u Veneciji 1678. godine na tabli 80 donosi vedutu grada Kočule s užim vangradskim područjem gje je prikazana i tvrđava Sv. Vlaha. Coronelli donosi već poznati kvadratni tlocrt s dva sponirana bastiona, ali i cijeli zvjezdoliki sustav bastiona oko tvrđave. Sustav bastiona zasigurno nikada nije bio sagrađen, a ovdje je prikazan, što je Coronelli često radio, kao propagandni trik za neupućene u stvarne obrambene potencijale Mletačke republike na Jadranu.

V. M. Coronelli, kanala između Korčule i Pelješca u neposrednoj blizini grada, 1678. god.

Međutim, daleko je zanimljivija činjenica da ni kvadratna tvrđava s uglovnim bastionima u takvom obliku nikada nije bila sagrađena. Najstariji pouzdani tlocrti tvrđave potječu iz 19. stoljeća, a među najpouzdanije su dvije situacije grada Korčule i okolice koje je u prvoj polovini 19. stoljeća izradila austrijska vojna inženjerija. Situacija iz 1835. godine, kao i nešto kasniji nedatirani crtež pokazuju bitno različitu situaciju u odnosu na crtež Španića i Coronellija iz 17. stoljeća. Umjesto pravilnog tlocrta tvrđave vidljiv je nepravilni višekutnik s bastionski naglašenim uglovima, ali ipak ne bastionima u smislu definiranih volumena. Kada se pomnije analizira ova nepravilnost može se zaključiti da je umjesto primjene jedne od poznatih shema fortifikacijske arhitekture u ovom slučaju tlocrt definirao postojeći reljef terena, odnosno da zidovi tvrđave otprilike prate obrise zaravni na vrhu brjega.

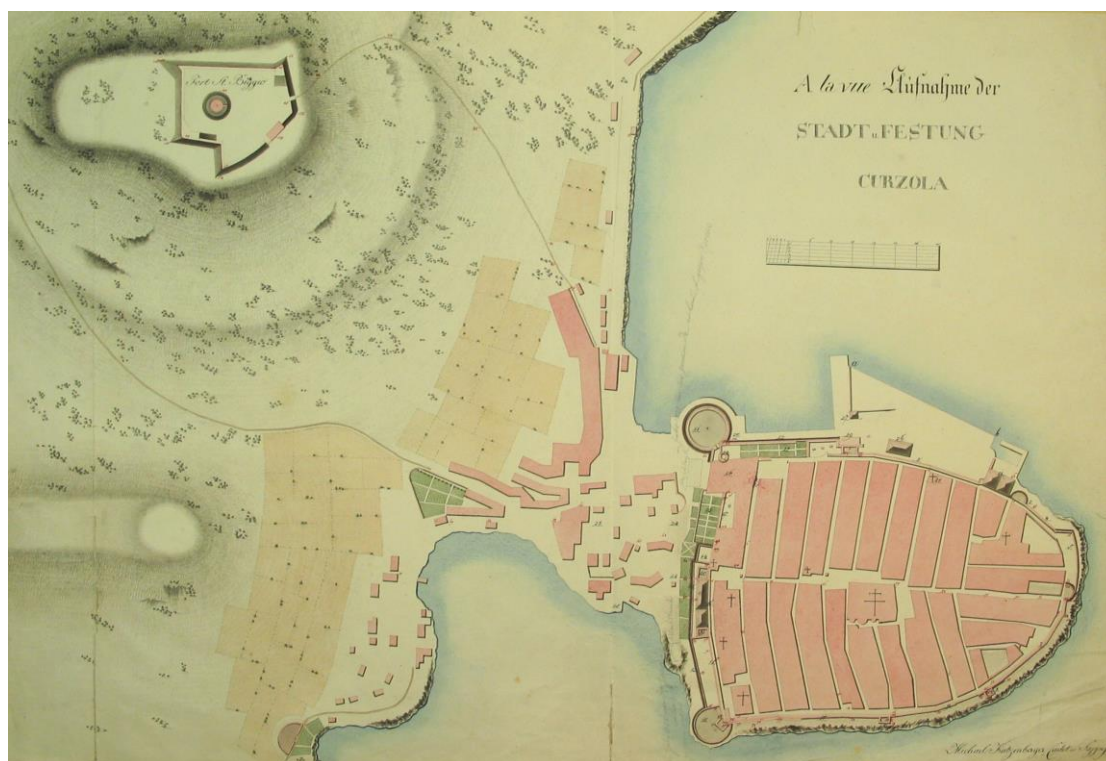

Situacija grada Korčule s okolicom, nedatirani crtež austrijske vojne inženjerije, prva polovina 19. stoljeća

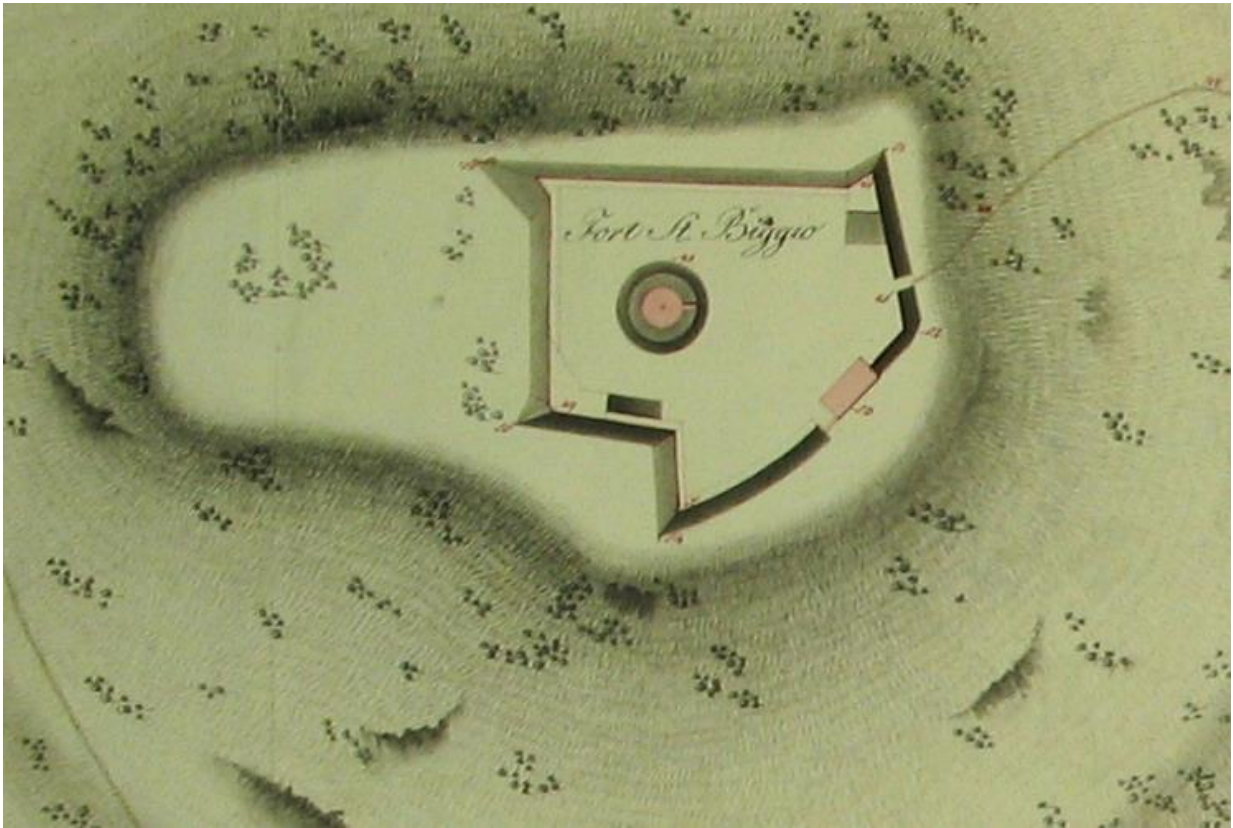

Isto, detalj tvrđave Sv. Vlaha

Spomenuti nedatirani crtež tvrđave (svakako iz prve polovice 19. stoljeća jer već sredinom stoljeća Austrija gubi interes za manje fortifikacije na Jadranu), čiji je autor kadet Michael Katzenberger, pokazuje djelomično i elevaciju zidina na istočnoj polovici tvrđave. Kako je ranije spomenuto, bastionsko naglašavanje uglova zidina na Katzenbergerovom crtežu je jasno vidljivo.

M. Katzenberger, situacija grada Korčule, prva polovina 19. stoljeća

Isto, detalj tvrđave Sv. Vlaha

Važan izvor za poznavanje bedema tvrđave je i katastarski snimak iz 1836. godine. Crtež bedema ne razlikuje se od austrijskih vojnih crteža, međutim katastarski preriš donosi neke detalje koji ranije nisu bili poznati. Cjelina fortifikacije podijeljena je na četiri katastarska broja, od č. zgr. 496 do č. zgr. 499. Država je vlasnik cjeline *Demanio S. M.* (*Demanio Sua Maesta*, vlasništvo Njegovog Veličanstva). Zidine, *Muro di fortificazione*, podijeljene su na dva broja, 496 i 499, od kojih prvi ima 14 kvadratnih klaftera tlocrtne površine, a drugi 150 kvadratnih klaftera.¹ Pod brojem 498 nalazi se kula, *Torre di fortificazione* s tlocrtnom površinom od 49 kvadratnih klaftera. Pod brojem 497 nalazi se kuća koju koristi straža, *Casa ad un terreno ad uso di guardia*, tlocrtne površine od 21 kvadratnog klaftera. Kuća je smještena u nastavku zidina na sjeveroistočnom dijelu obzide. Za razliku od katastarskog snimka, vojni snimci donose još dvije manje zgrade unutar obzide. Jedna se nalazi na sjeverozapadnom, a druga na sjeveroistočnom dijelu prostora, obje neposredno uz zidine. Nije poznata njihova namjena, no činjenica da ih katastar ne bilježi govori u prilog pretpostavci da se radilo o privremenim objektima.

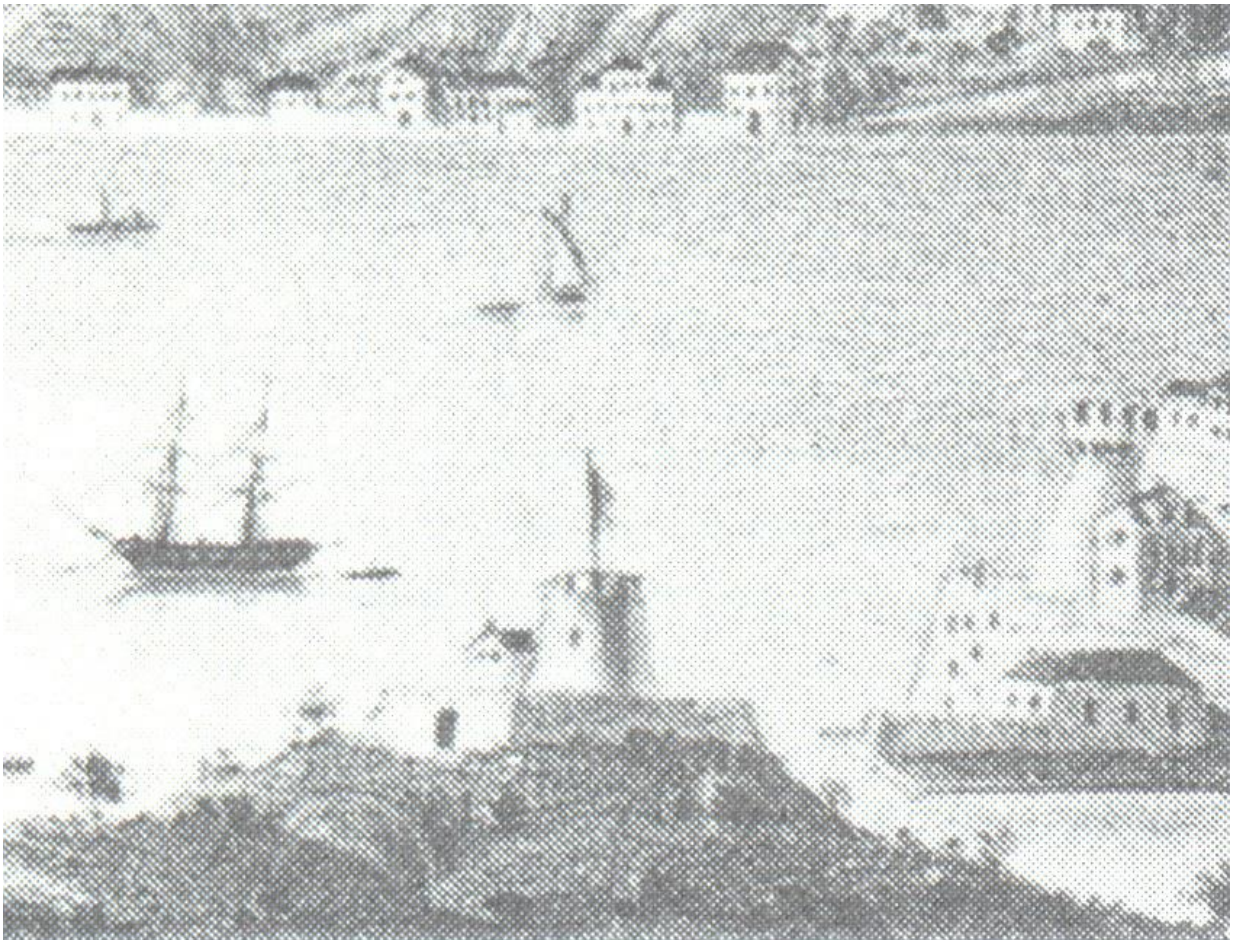
Jedina poznata veduta 19. stoljeća koja prikazuje sklop tvrđave u punoj elevaciji je veduta J. Riegela iz 1853. godine. Na vrhu kule prikazan je jarbol sa zastavom što znači da je tvrđava u vojnoj funkciji, a što objašnjava činjenicu da je cijeli sustav bedema u izvornom stanju. Veduta prikazuje grad Korčulu i susjednu pelješku obalu gledano s juga. Iz istog motrišta prikazana je i tvrđava. Veduta donosi vrijedne podatke. Prvo, dokazuje da je tvrđava bila opasana bedemima. Dapače, prikazuje rijetko poznat detalj, a to je da su vrata u bedemima bila zaključena polukružnim lukom. Veduta je također jedini izvor za preciznije poznavanje

¹ Kvadratni klafter iznosi oko 4 kvadratna metra, međutim kako ova povijesna donjoaustrijska mjera ne pripada decimalnom sustavu vrlo ju je teško prebacivati u kvadratne metre. U Državnom arhivu u Splitu čuva se knjiga tablica koja se koristila za ovakva prebacivanja.

gabarita kuće za posadu. To je bila katnica zaključena dvostrešnim krovom, sa zabatima na užim stranicama volumena. Gabariti kule su u stanju i obliku u kakvom ih i danas poznajemo.

Veduta Korčule J. Riegela, 1853. g.

Isto, detalj tvrđave Sv. Vlaha.

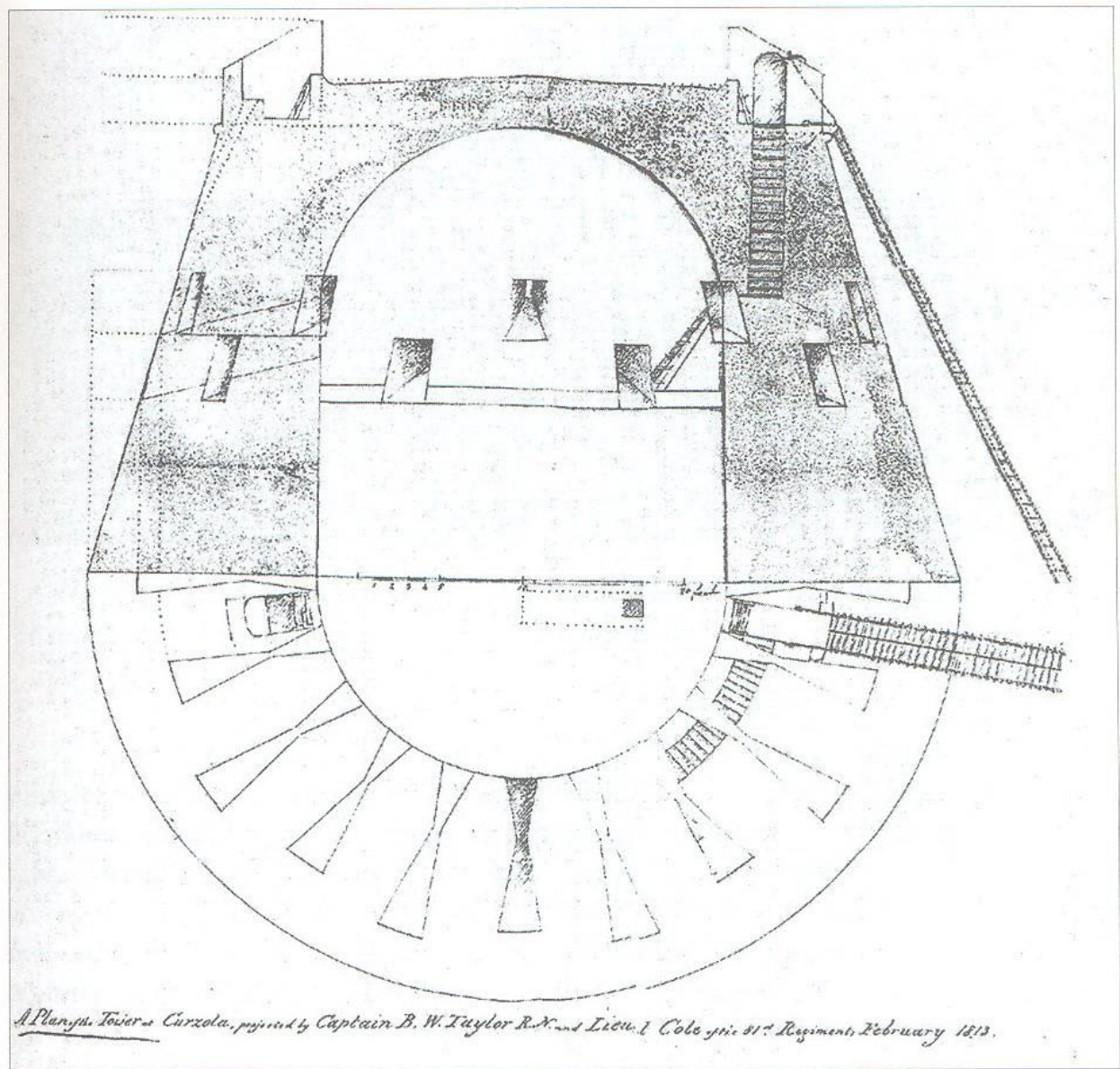
Ivekovićeva fotografija tvrđave, snimljene sa jugozapada početkom 20. stoljeća (objavljena u izdanju iz 1927. godine: CIRILLO M. IVEKOVIĆ, *DALMATIENS ARCHITEKTUR UND PLASTIK*, Verlag von Anton Schroll & Co. in Wien, 1927. str. 296, sl. 3), pokazuje znatne promjene u odnosu na crteže 19. stoljeća. Zidana struktura bedema tek je rijetkost koja se pojavljuje na jednom ulomku, a ostalo je suhozidna gradnja. Inače, praksa da se zidovi mijenjaju suhozidinama krajem 19. i početkom 20. stoljeća poznata je i na drugim mjestima, primjerice ljetnikovci Rinaldi i Vranjican-Calotti pokraj Brusja na Hvaru, a najčešće je posljedica uzimanja kvalitetnih kvadera s jedne strane, i s druge strane potreba za ograđenim prostorima najčešće namijenjenih stočarstvu. Ivekovićeva fotografija prikazuje kulu u stanju poslije austrijskog povišenja, dok je zanimljiv ostatak nekadašnje kuće za stražu koji nedvojbeno dokazuje da je to bila katnica, te dodatno potkrijepljuje vjerodostojnost Riegelovog prikaza iz 1853. godine.

Ivekovićeva fotografija ostataka utvrde

Gradnju kule unutar zidina starije tvrđave poduzele su engleske mornaričke snage za vrijeme napoleonskih ratova. Koliko je razvidno iz postojeće literature, kula je sagrađena 1813. godine. Međutim tip kule, tzv. Martello kula, kojem pripada kula na Sv. Vlahu iznad Korčule, preporučena je kao najbolji tip za uvjete dalmatinskog obalno-otočnog bojišta od strane Williama Hoste već 1811. godine. Poslije pobjede u viškoj bitci između engleske eskadre pod njegovim zapovjedništvom i jake francuske eskadre, 22. kolovoza 1811. godine šalje pismo britanskom Admiralitetu u kojem se zalaže za podizanje Martello kule na obalama Visa: *Na sjevernoistočnoj strani otoka Visa nalazi se odlična luka u koju zalaze britanski bojni brodovi i gusari - dok su Francuzi okupirali obalu Dalmaciju i njezino zaleđe - čije su prednosti neprocjenjive, i kao luke za naše patrolne brodove i kao skladišta za proizvode i robu britanskih i malteških trgovaca koji je prenose u neprijateljeve zemlje. Ništa ne može nadomjestiti potrebu za takvom lukom radi popravaka, što je još očividnije s gledišta prilika Britanske eskadre nakon akcije prošlog ožujka. Da nam Vis nije bio otvoren, ni zamisliti ne mogu kako bih uspio spasiti eskadru. Jarboli ijedrilje svih brodova (a kamoli njihovi trupovi) bili su tako oštećeni da bi ih i najmanji vjetar bio odnio, a posljedica bi bila smrtonosna izloženost vjetrom brisanom obali bez ikakvog sidrišta, jer je dan iza akcije vjetar orkanski puhao sa sjeveroistoka, te bi nas bio odbacio preko, na obalu Apulije, dok se francuska eskadra mogla skloniti u bilo koju od brojnih luka. Obala Dalmacije nasuprot Visu nije kao obala Istre, otvorena putovima s jednog kraja na drugi. Mislim da bi tip Martello kule*

podignute na istaknutom rtu osiguralo luku od napada s mora, te biju se s garnizonom od 300-400 ljudi, sve dok imate pomorsku nadmoć, držalo sigurnom od bilo kakvog napada sa suprotnih obala, bilo Dalmacije, bilo Apulije, a njezin je središnji položaj i kako sam već rekao prednosti za trgovačke interese, očevidno važni za Eskadru....Posjedovanjem Visa mogli bismo držati u stalnom strahu cijelu neprijateljsku obalu, a njihovi konvoji koji sada plove s unutarnje strane otoka, bili bi izloženi stalnim napadima. Mjesto je važno i radi slanja signala, nadalje s otoka se ima pregled na cjelokupnu obalu Dalmacije.- Ako sam dobro obaviješten dvije fregate i jedna šalupa sada su angažirani da bi se otok zaštitilo od iznenađenja iz Splita odakle bi ga se moglo zauzeti samo jednim brodom naoružanom topovima.

B. W. Taylor i I. Cole, presjek kule, veljača 1813. godine

Martello kula, koju Hoste spominje, je zapravo francuski tip kule koju su Britanci prihvatili i kasnije razvili kao najčešći tip obalne fortifikacije. Godine 1794., kad su britanske snage pomagale pobunjenicima protiv Francuza na Korzici, dosta poteškoća im je zadavala okrugla kula na rtu Mortella (značenje: mirta tj. "Cape Myrtle"). Iz te su se kule samo s tri topa lakog i srednjeg kalibra Francuzi uspjeli oduprijeti britanskom napadu i držati na udaljenosti britanski bojni brod sa 74 topa. Britance je ta kula impresionirala pa su isti model iskoristili za vlastitu obranu u Engleskoj, Irskoj i Kanadi, ali su ime kule prepisali pogrešno kao "Martello". Ove kule kružnog oblika bile su vrlo jednostavne utvrde debelih zidova i s jakim krovnim voltom na vrhu kojega su bili smješteni jedan ili dva teška topa.

Engleski zapovjednici Fremantle i Robertson su zajedničkim napadom kopnene vojske i mornarice s Visa osvojili obližnje otoke Lastovo i Korčulu. Osvojeni su relativno lako jer nije bilo značajnijeg ili organiziranijeg otpora; 29. siječnja Lastovo i Korčula 3. veljače 1813. godine.

Nakon zauzimanja Korčule Fremantle je potpisao detaljni sporazum sa stanovnicima, prema kojem je uglavnom utvrdio britanski protektorat za koji je osobno garantirao. Prema jednoj stavci tog sporazuma stanovnici Korčule su se obvezali izgraditi kulu na brdu Sv. Vlaha, poviše grada, radi kontrole kanala između otoka Korčule i poluotoka Pelješca. Planove za kulu izveo je jedan od Fremantleovih mornaričkih kapetana, a radove su izveli mornarički kapetan Taylor i vojni potporučnik Cole. Nijedan nije bio školovani inženjer, što govori o njenoj jednostavnosti. Vjerojatno je jedan od njih bio i projektant kule, a radovi su započeli već u veljači 1813. godine.

U podnožju kule sagrađena je velika cisterna, ne radi potreba stanovnika, nego zbog potreba posada mnogih britanskih bojnih brodova čije je putanje Fremantle redovito ondje rutirao.

Kula Sv.Vlaha, pogled s istoka

Podizanje kule bez barem savjetovanja s časnicima inženjerije izazvalo je njihovog zapovjednika Henrysona na prosvjed upućen admiralu Robertsonu. Pismo je upućeno 17. veljače 1813. godine i potvrđuje da s tada intenzivno radilo na njenom podizanju. Henryson piše: *Budući je izgradnja utvrđenja namijenjenog vojnoj obrani započela, kako saznajem, na otoku Korčuli (koju je okupirao odred vojske pod Vašim zapovjedništvom) bez mogeg znanja ili uputa, pa tako naravno i bez Vašeg pristanka, čast mi je najstrože Vam preporučiti izdavanje naloga za prekid gradnje sve dok ne primim Vaše upute u vezi s tim predmetom i omogućiti mi se izvedba bilo kakvih utvrđenja po vašoj želji na otoku u skladu s uvriježenim pravilima službe i načelima moje profesije.*

Robertson je pismo proslijedio admiralu Fremantleu, koji je bez oklijevanja žestoko odgovorio Robertsonu, 19. veljače 1813. godine. Iz odgovora se vidi da Henrysonov savjet i ponašanje na Lastovu nije bilo zaboravljeno (krivo je procjenio snagu francuske utvrde), ali i donosi podatke o gradnji kule koju su podizali ponajviše sami Korčulani prema ugovoru između grada i engleske vojske. *Boli me da moram pokuditi pismo kapetana Henrysona Kl (iz Kraljevske inženjerije) koje ste mi uručili. Izgradnja utvrda na Korčuli poduzeta je prema stavkama Konvencije potpisane između mene i stanovnika tog mjesta na njihov račun, prema jednom stavku te Konvencije ... potpuno nepoznate kapetanu Henrysonu, dok je kula od bitne važnosti za obranu ...Obračanje kapetanu inženjerije prouzročilo bi značajno odugovlačenje, dok će pod sadašnjim uvjetima ovi ljudi izgraditi kulu za mnogo kraće vrijeme, a to mišljenje sam stekao kad sam se osvrnuo oko sebe, kako bih vidio što je kapetan Henryson poduzeo za 11 mjeseci ovdje (misli se na Vis op.a.), i nakon što je potrošio 6 000 funti sterlinga, da do danas još ni jedan top nije na svojem mjestu, da je prah za municiju još uvijek na transportnom brodu, izričito neiskrcavan radi mjesečnog isplaćivanja od 300 funti... kapetan Henryson vas je napustio dok je bio na dužnosti, jer da njegov posao zahtijeva da bude drugdje(?) nakon što je na Lastovu pred najvišim časnicima izjavio da će naša vojska biti zarobljena, što su sve dovoljni razlozi da u njega nemam povjerenja. Tendencija ovako uvredljivog pisma kapetana Henrysona mogla bi imati tri cilja:*

- ometanje javne službe
- diskreditiranje povjerenja u naciju zbog nepoštivanja Konvencije
- izazivanje sukoba između dviju profesija.

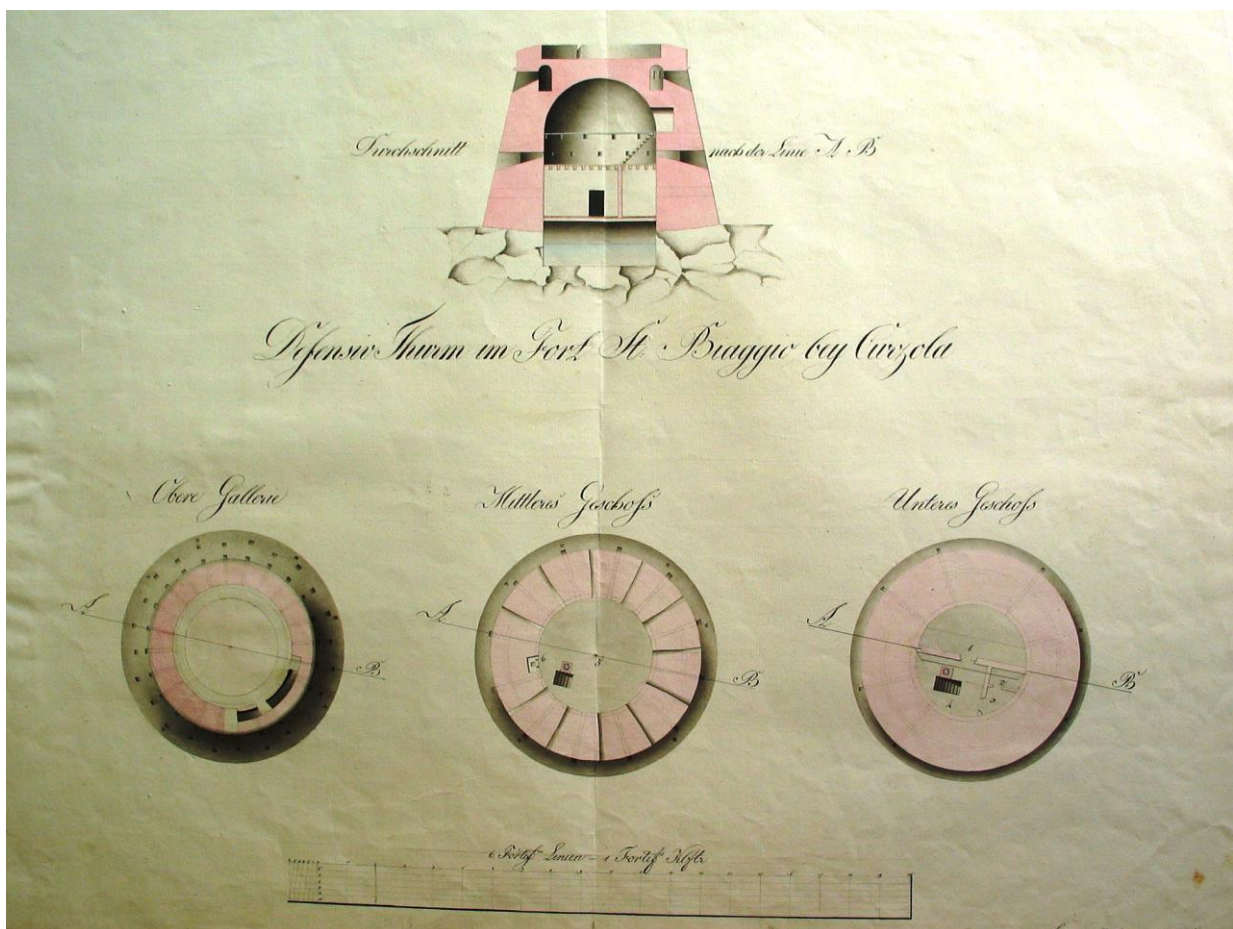
Za zaključiti je da je kula podignuta na osnovu ugovora ponajviše odlučnošću admirala Frimantela i da su je podizali sami Korčulani, a da su Englezi kulu projektirali i radove nadgledali. Brzinu gradnje kule treba ponajprije zahvaliti upotrebi građevinskog materijala s ruševnih kuća u Korčuli, što dokazuje nekoliko renesansnih ulomaka ugrađenih u kulu. Isti ulomci upućuju na pretpostavku da je među nestalim kućama bilo i zanimljivih primjera stambene arhitekture 16. stoljeća.

Tijek podizanja kule od strane britanske mornarice izložen je ranije, međutim usporedba izvornog britanskog presjeka iz 1813. godine s nedatiranim presjekom austrijske vojne inženjerije, autora Josepha Modla, pokazuju određene razlike. Kako je ranije rečeno, austrijski vojni nacrti mogu se okvirno datirati u prvu polovinu 19. stoljeća, svakako poslije 1815. godine kada završavaju napoleonski ratovi.

Izvorni britanski presjek prikazuje stožasti cilindar tijela kule koja je zaključena terasom postavljenom na masivnom svodu. Terasa je okružena kruništem prsobrana, (zupčasto krunište vidljivo je i na Riegelovoj veduti) namijenjenih prvenstveno zaštititi topova i topnika koji su se tu nalazili. Tijelo kule je od kruništa odvojeno polukružnim vijencem, stalnim motivom fortifikacijske arhitekture, poznatim i kao *baštun*, od talijanske riječi *bastone*, štap. Unutrašnjost kule je podijeljena međukatnom drvenom konstrukcijom na dvije prostorije. Veza između prizemlja i kata uspostavljena je polukružnim stubištem unutar zida kule, dok je kat i terasu povezivalo konzolno stubište na katu koje se nastavljalo na stubište unutar zida, a ovo se nastavljalo na galeriju unutar profila prsobrana. Zanimljiv je prikaz drvenih ljestvi kojima se

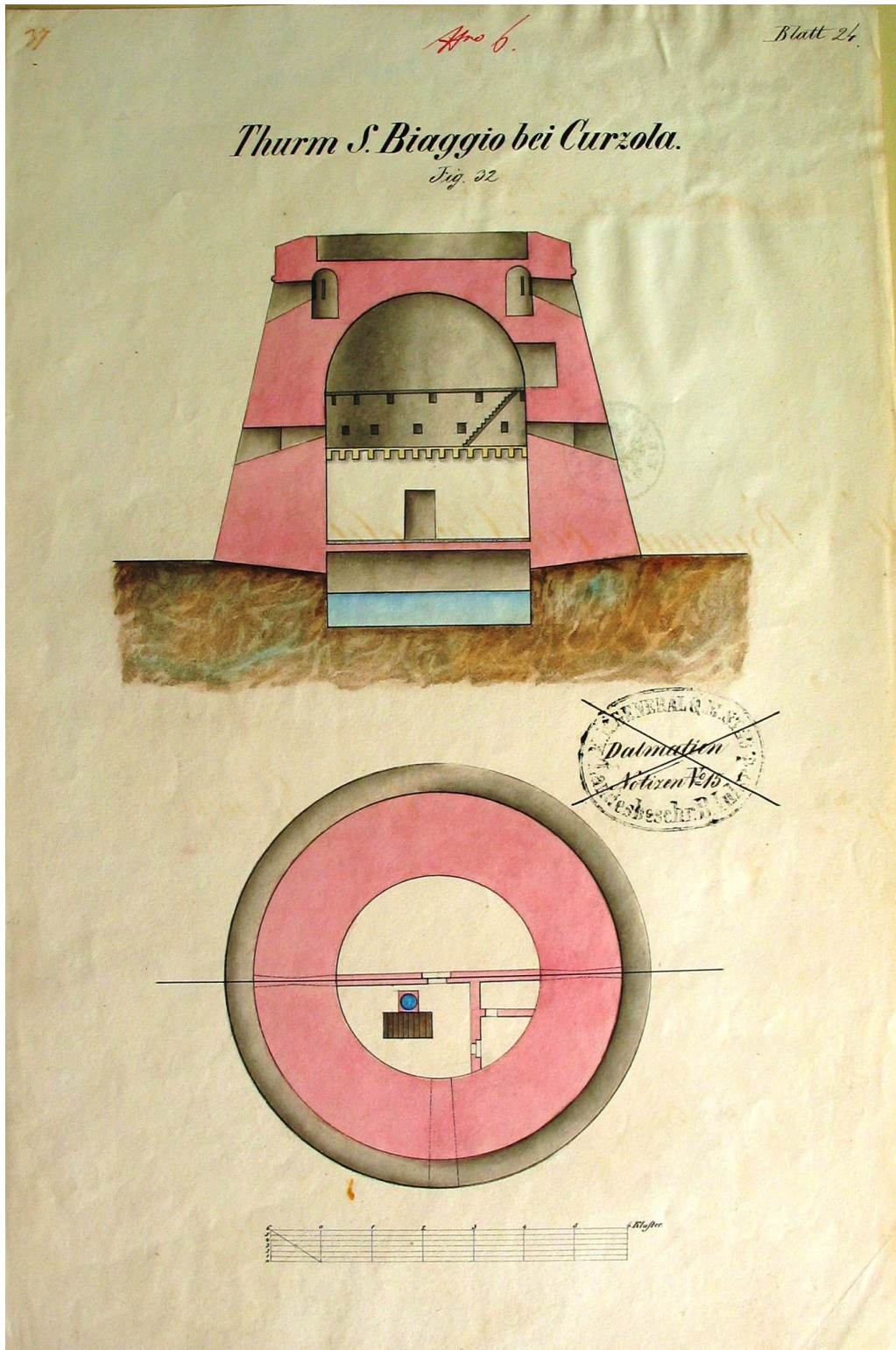
pristupalo terasi izravno iz dvorišta pred kulom. Prema britanskom crtežu izvorno su postojala samo dva reda puškarnica za muškete smještene otprilike po sredini visine tijela kule. Britanski nacrt je dijelom nejasan, a dijelom oskudan; primjerice ne donosi način na koji su vojnici pristupali gornjem redu puškarnica, no već je ranije spomenuto da kulu nisu podizali inženjerci (niti napravili ovaj crtež), čemu je zasigurno posljedica i ovakav nacrt. Već je spomenuto diletantstvo pri projektiranju i gradnji koje je osudio inženjerijski časnik Henryson.

Presjek kojeg je napravila austrijska inženjerija, nazivajući kulu imenom ranije crkve, kula Sv. Vlaha, pokazuje povišenje kule, podizanje još jednog reda puškarnica, smještenih odmah ispod baštuna i gradnju galerije koja se pruža cijelim opsegom kule, a bila je namijenjena pristupu novom redu puškarnica. Također je vidljiva pojava treće prostorije u unutrašnjosti kule što sve pokazuje da je kula povišena. Pored toga jasno su vidljivi gabariti velike cisterne sagrađene ispod kule. Zanimljivo je da niti britanski niti austrijski presjeci ne prikazuju ulazna vrata u prizemlju kule, jer su ona bila na visini kata, slično brojnim dalmatinskim kućama-kulama.

J. Modl, presjek tvrđave i tlocrti pojedinih etaža, prva polovina 19. stoljeća.

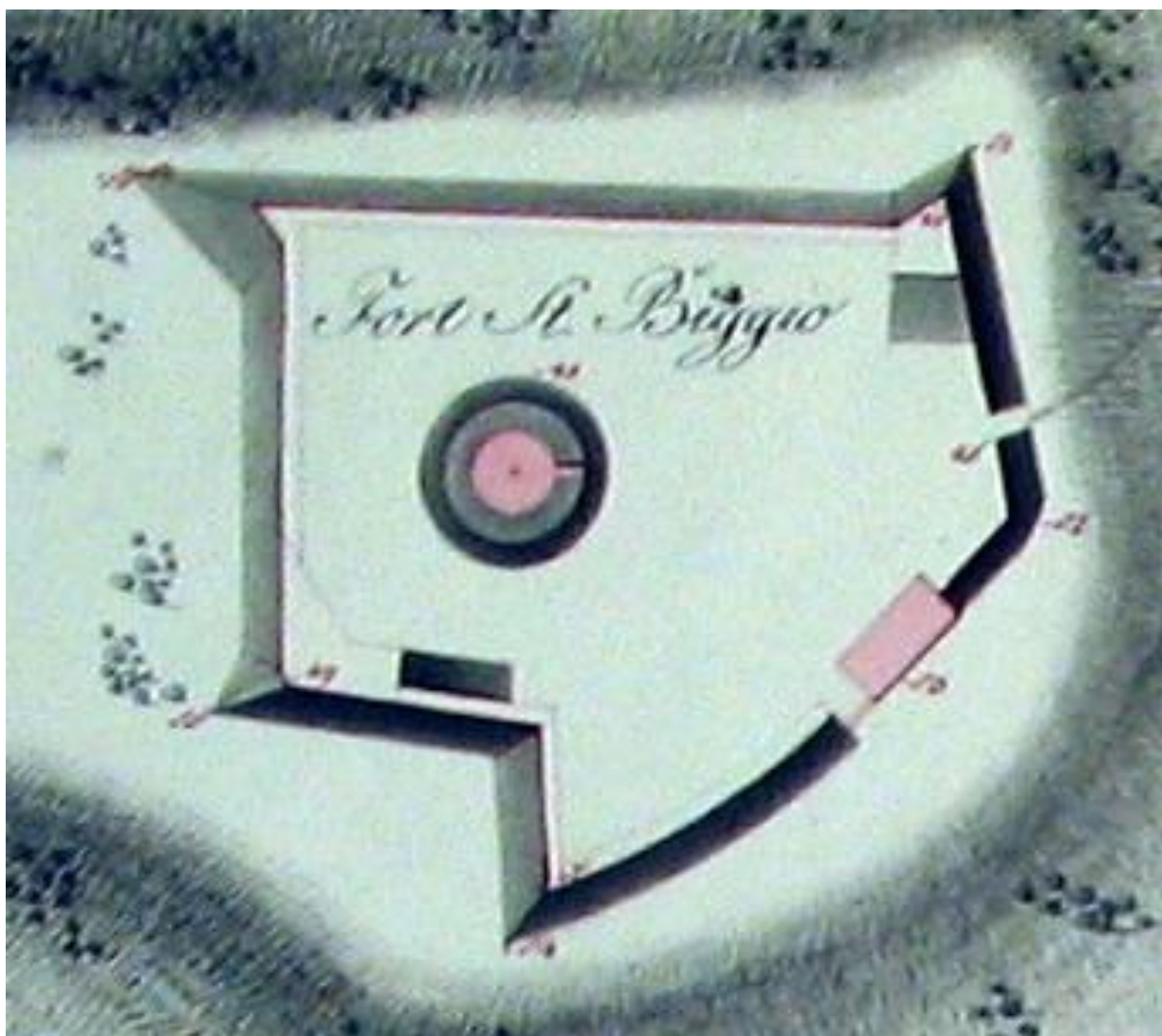
Slična je situacija i na još jednom nacrtu tvrđave nepoznatog autora koja prikazuje gotovo identičnu situaciju i organizaciju prostora.

Presjek kule i tlocrt prizemlja, nepoznati autor, prva polovina 19. stoljeća

Opis postojećeg stanja

Sklop utvrde Sv. Vlaha sastoji se od suhozidnog bastiona podignutog početkom 17. st. i okrugle, *Martello* kule koja je unutar prostora bastiona podignuta početkom 19. st. Kako je već prije rečeno suhozid je uz veliku brzinu podizanja izveden u suhozidu. Relativno dobro sačuvani ostaci još se vide na fotografiji koju je početkom 20. st. objavio Iveković. Suhozidna gradnja se vremenom djelomično urušila, a niska i visoka vegetacija prekrila je u većoj mjeri njezine ostatke. Na današnjoj geodetskoj situaciji moguće je prepoznati konturu bastiona, ali ni izdaleka tako dobro kako se vide na austrijskim nacrtima, ovdje predloženim. U grafičkom dijelu ovog elaborata preklapljeni su, jedan preko drugog, na istom crtežu austrijski nacrt iz prve pol. 19. st. i današnja situacija kako bi se mogao pretpostaviti njihov točan izgled.

Austrijski nacrt utvrde iz prve pol. 19. st, detalj

Zidovi bastiona tvore tlocrtno nepravilni oblik sa šest stranica. Južni dio je pravilniji, pogotovo jugozapadni, jugoistočni i sjeveroistočni zid. Sjeverna strana blago je zakrivljena i izvedena u nekoliko lomova. Južni, istočni i zapadni uglovi naglašeni su špicastim istacima kako bi se moglo bolje braniti ploštine zidova bastiona. Ulaz u bastion bio je sa sjeverozapadne strane. Unutar bastiona postojale su manje građevine u funkciji smještaja vojne posade i spremišta hrane i municije. Od tih građevina danas se vide tek skromni ostaci. Od zidova bastiona danas je najbolje sačuvan sjeverni zid s ostacima vrata, kao i onaj na južnoj strani. Sjeverno od *Martello* kule vide se skromni ostaci građevine, najvjerojatnije nekadašnje crkve Sv. Vlaha koja je porušena zbog izgradnje ove kule. Iako većim dijelom urušeni, na zidovima bastiona još se uvijek razaznaju vanjska i unutarnja kamena lica. Na istočnom zidu vidljiv je i kanal, ili uski prolaz koji je možda korišten kao izlaz za nuždu. U novije vrijeme je probijen kolni put za prilaz utvrdi sa istočne strane, pa je pri tom porušen dio istočnog bedema kako bi se omogućio ulaz u utvrdu. Zidovi bastiona sačuvani su najviše do visine od otprilike dva metra. Budućim istražnim radovima moguće je u znatnoj mjeri ustanoviti izvornu konturu bastiona i to relativno jednostavnim građevinskim radovima, pa će se tom prilikom moći točnije odrediti tlocrtni oblik bastiona, kao i karakter građevina koje su unutar njega podignute.

Detalj glavnog ulaza u bastion koji se nalazi na sjeveroistočnoj strani

Detalj sjevernog zida bastiona i ostaci građevine s njegove unutarnje strane

Ostaci jugoistočnog zida

Ostaci jugozapadnog zida

Ostaci nekadašnje crkve ?

Kanal u sjeveroistočnom zidu (Izlaz za nuždu?)

Pored većeg sklopa kuća uz sjeverni zid bastiona, vidljiva uostalom kao katnica na Ivekovićevoj fotografiji, bilo je još nekoliko manjih građevina koje su u pravilu prislonjene uz unutarnje zidove bastiona. Jedna od njih, sa još uvijek lijepo sačuvanim vratima vidljiva je u južnom uglu bastiona. Pored ove još se naziru i manje građevine na sjeveroistočnom i sjeverozapadnom zidu bastiona, kao što su uostalom prikazani i na austrijskom nacrtu. Njihove točne tlocrtne gabarite moći će se ustanoviti tijekom istražnih radova.

Kula Sv. Vlaha, podignuta unutar bastiona, je jednostavna kružna građevina koja se poput krnjeg stošca sužava prema vrhu. Podijeljena je visinski u nekoliko razina. Izvorno je ulaz bio visoko na prvom katu kojem se prilazilo vanjskim drvenim ljestvama, koje bi se u slučaju opsade uvlačile unutar kule. Bio je ovo uobičajeni način osiguravanja ulaza u utvrdu koji je karakterističan i za ostale mnogobrojne utvrde na našem prostoru., počevši još od ranog srednjeg vijeka. Karakterističan je plašt ove utvrde koje je u više razina prošupljeno mnogobrojnim uskim puškarnicama. Prizemlje kule podijeljeno je središnjim zidom u dva prostora, a ovaj drugi, gdje je i gustirna s bucalom, još jednim manjim zidom. Na ovim zidovima izvedena su vrata koja su obrubljena renesansnim kamenim pragovima, očito skinuta s neke korčulanske kuće. Još je dosta profiliranih pragova otvora nekadašnjih kuća ugrađeno u unutrašnjost kule, najčešće kao stube. Možda su ovo i dijelovi porušene crkve Sv. Vlaha koji su onda kao prikladan građevinski materijal ugrađene u kulu. Pod prvog kata izveden je drvenim grednjacima iznad kojeg je visoki svod koji nosi završnu terasu. S prvog kata do prizemlja vode kamene konzolne stube. Kako se to vidi na austrijskim nacrtima stubište je prvotno bilo drveno i nalazilo se u sredini prostora. Današnja vrata u prizemlju probijena su u prošlom stoljeću iz praktičnih razloga kada je kula izgubila dominantno obrambenu funkciju.

Pogled na kulu sa zapadne strane

Detalj ulaza na prvom katu

Stubište i bucal gustirne u prizemlju

Vrata u prizemlju obrubljena renesansnim pragovima

Prvi kat, veza s ulazom

Stubište prema prizemlju

Unutrašnjost glavnog ulaza

Profilirani ostaci ranije građevine

Niša u zidu na prvom katu

Stubište koje vodi na terasu kule

S ulaznog podesta na prvom katu drvenim stubama spuštamo se na drveni pod prvog kata gdje je preko velike množine puškarnica omogućena kontrola i obrana iz svih smjerova. To je bilo moguće u izvornoj situaciji kada je drveno stubište prema prizemlju bilo postavljeno u sredini. Naknadna izvedba kamenog stubišta postavljenog uz nosivi zid kule to je donekle onemogućila. U prizemlju je tako bilo izvedeno osam, radijalno postavljenih puškarnica. Na mjestu jedne, naknadno je izveden današnji ulaz u kulu. Na prvom katu puškarnice su izvedene u dvije razine. Na svakoj razini ima ih dvanaest od kojih su danas neke zazidane. Na prvom katu izvedena je i manja niša s polukružnim svodom u kojeg je ugrađen profilirani renesansni luk s neke ranije građevine.

Unutarnja stubišta i koridori

S ulaznog podesta na prvom katu unutarnjim kamenim stubištem prilazi se drugom katu gdje je izvedena polukružno nadsvođena galerija. Na ovoj razini izvedeno je dvadeset četiri puškarnice. Ova galerija «ugurala» se unutar prostora svoda iznad prizemlja i terase, pa joj visina iznosi tek 175 cm. S ove razine se kamenim stubištem prilazi završnoj kamenoj terasi kule gdje su bili smješteni topovi. Kako je vidljivo na Riegelovoj veduti Korčule parapetni zid terase je završavao kruništem kojemu danas ne nalazimo traga. U debljini parapetnog zida, na njegovom samom rubu, izveden je manji prostor kružnog tlocrta spojen uskim koridorom s terasom koji je služio da vojna posada s tog mjesta može kontrolirati vanjski plašt kule od podnožja pa do vrha. Po obodu parapeta bila su tri takva mjesta, ali je izvedbom naknadnog proširenja za top većeg kalibra jedan od njih u većem dijelu uništen. Ova prepravka parapeta dogodila se vjerojatno u drugoj polovici 19. st. zbog sve jačeg razvoja artiljerije. Ovaj se novi proboj parapeta izveo na mjestu s kojeg je najprikladnije artiljerijski kontrolirati morski kanal između Korčule i Pelješca. Na ovom dijelu parapeta vidljivo je i udubljenje za skupljanje kišnice koja je dalje kanalom izvedenim u debljini zida odlazila do gustirne. Na terasi je odmah uz prilazno stubište izvedeno i kameno cementno postolje za protuavionski top izvedeno najvjerojatnije za vrijeme Drugog svjetskog rata. U novije vrijeme na vrh terase postavljena je visoka antena s mnoštvom kabela koji su se pružali po pročelju. Srećom, antenski sustav je nedavno uklonjen, a šteta koja je nastala njezinim postavljanjem nije takva da se u nadolazećoj obnovi kule neće moći popraviti.

U cjelini gledano građevinsko stanje kuće je dobro. Osim štete koja je nastala postavljanjem antenskog sustava nema drugih vidljivih tragova oštećenja. Nosivo zide je u dobrom stanju, bez tragova većih deformacija ili pukotina. U trošnom je stanju jedino drvena konstrukcija poda prvog kata. Zbog nepostojanja neke suvislije namjene objekt je danas zapušten, s gomilom smeća i nepotrebnog inventara u prizemlju, nepodesan za bilo kakvo turističko ili drugo razgledavanje.

Završna terasa kule, pogled prema jugoistoku i sjeverozapadu

Prilaz terasi

Promatračnica

Novi proboj na parapetu, ostaci nekadašnje promatračnice i mjesto za prikupljanje kišnice

Prijedlog obnove

Obnovu utvrde Forteca možemo podijeliti u dva dijela. Prvi dio je sama kula Sv. Vlaha, na kojoj nema izrazitih dvojbi u pogledu obnove. Predstoji joj tek građevinska obnova i sanacija štete koja je nastala postavom antenskog sustava, te nekih dijelova zidane kamene strukture na kojem je došlo do manjeg urušavanja. Trebalo bi tako sanirati kamene zidove i strop ulaza u prizemlju koji je nastao naknadnim probijanjem zidnog plašta. Isto tako bi trebalo sanirati oštećenja i osipanje kamene strukture na mjestu izvornog ulaza u kulu na prvom katu. Treba isto tako provjeriti mogućnost ponovnog otvaranja nekih puškarnica koje su danas mjestimično zazidane. Na unutarnjim i vanjskim licima kamenog plašta kule treba ukloniti do kraja dijelove antenskog sustava i sanirati štetu koja je nastala njenom montažom i demontažom. Na terasi treba ukloniti betonski blok (temelj) antene i rekonstruirati kameno popločanje. Potrebno je očistiti i obnoviti kanal za prikupljanje kišnice kao i samu gustirnu. Odvaljeni komad kamena s parapeta gdje je izveden prodor za artiljeriju, a koji se danas nalazi na terasi, treba vratiti na izvorno mjesto. I ostatak parapetnog zida, pogotovo njegovu završnicu također treba zidarski obnoviti novim mortom. Postament za protuavionski top izveden u kamenu i cementu također je poželjno ukloniti kako bi se moglo do kraja prezentirati kameno popločanje terase. Postojeća limena krila vrata potrebno je zamijeniti drvenim. Drveni pod prvog kata treba obnoviti na način da se svi trošni dijelovi drvene konstrukcije zamijene novim i da se izvede novi drveni pod i ljestve s prvog kata do izvornog ulaznog parapeta.

Obnova samog bastiona je dosta složenija utoliko što bi prije svega trebalo provesti istražne arheološke radove kako bi se spoznao pravi gabarit građevine kojeg je danas zbog urušavanja i vegetacije nemoguće do kraja spoznati. U grafičkom dijelu ovog elaborata prikazani su dijelovi bastiona i građevina unutar njega čiji se ostaci danas vidljivi i na osnovu kojeg je napravljeno pretpostavljeno izvorno stanje. Prije bilo kakvog zahvata potrebno je ukloniti visoku i nisku vegetaciju koja je nikla nad vidljivim dijelovima kamene građevine kao i prostora oko njih. Urušene kamene dijelove zidova bastiona, koji su uglavnom građeni u suhozidu moguće je vratiti na svoje izvorno mjesto ili privremeno deponirati u neposrednoj blizini. Na ovaj bi način bilo moguće vrlo jednostavno spoznati pravi gabarit bastiona. Pored čišćenja i uklanjanja urušenog kamenog materijala potrebno je istražiti i mjesta gdje su evidentirane nekadašnje građevine, nalaz kanala odnosno prolaza, nekadašnje crkve, ulaznog prostora s vratima u utvrdu i sl. Sve ove radove čišćenja i istraživanja potrebno je raditi uz prisustvo i nadzor nadležnog Konzervatorskog odjela iz Dubrovnika. Tek nakon provedenih istraživanja i točne izmjere postojećeg stanja moguće je izraditi projekt obnove i prezentacije zidova i građevina bastiona.

Što se tiče buduće namjene lokaliteta ono bi trebalo postati značajna točka u proučavanju i razgledavanju obrambenog sustava grada Korčule. Prostor je potrebno otvoriti građanima i turistima uz nužne mjere zaštite (stubišne ograde u kuli i na terasi), pažljivo odabrati rasvjetu, urediti vegetaciju i neposredni okoliš i sl. Moguće je razmišljati i o uređenju manjeg sezonskog ugostiteljskog objekta koji ne bi ugrozio spomeničku kvalitetu lokaliteta. Detaljnija razmišljanja o ovome sklopu, kao i konačan stav o njegovom uređenju moći će se odrediti tek nakon što se do kraja provedu istražni konzervatorski radovi.

LITERATURA.

MSHSM vol. 8, CRV tom. 2, *Itinerario di Giovanni Battista Giustiniano*, Zagreb 1877.

V. M. CORONELLI, *Mari , golfi , isole , spiagge, porti, citta fortezze, ed altri luoghi dell'Istria, Quarner, Dalmazia, Albania, Epiro, Livadia, delineati, e descritti dal p. generale Coronelli*, Venezia 1678.

C. M. IVEKOVIĆ, *Dalmatiens Architektur und Plastik*, Wien, 1927.

C. FISKOVIĆ, *Urbanističko usavršavanje Korčule Kanaveličeva vremena*, *Mogućnosti*, 2, Split 1972.

A. TUDOR, *Dvije viške crkve i njihovo utvrđivanje u 17. stoljeću*, *PPUD*, br. 34, Split 1994.

M. S. HARDY, *Velika Britanija i Vis: Rat na Jadranu 1805.-1815.*, Split 2006.

B. KALOGJERA, *Korčula: Portret jednog grada na istočnom Jadranu*, Korčula 1995.